

El mirall stendhalià de Pla fa 50 anys

Fa cinquanta anys, Josep Pla va decidir posar el mirall stendhalià sobre el seu poble, Palafrugell, i en concret un carrer del seu poble, el carrer Estret. El resultat va ser la seva primera novel·la, 'El carrer Estret', premi Joanot Martorell de la nit de Santa Llúcia, el llibre més llegit de l'autor si cal fer cas de les reedicions. El mestratge de Stendhal va ser determinant en la construcció d' 'El carrer Estret'.

De Barcelona, per a anar a Torrelles en tren, s'ha de baixar a l'estació de Marina de Torrelles. En aquest lloc, i connectada amb els trens principals, hi ha una línia d'autobusos que després d'un viatge de dotze o tretze quilòmetres us deixa a la població.

Amb aquesta evocació d'un trajecte, comarcal i urbà a la vegada, s'obre *El carrer Estret* (1951), la primera novel·la de Josep Pla i el llibre més reeditat de l'autor.

L'autor de la narració es personifica, s'humanitza, a la frase següent, inici del segon paràgraf, a través d'una impressió personal i d'una crítica: "El viatge no seria pesat si els autobusos fossin suficients": ha trobat pesat el viatge i critica els autobusos per insuficients.

Josep Pla ja ha informat el lector, en el pròleg del llibre, que la novel·la neix de la idea stendhaliana del mirall, de fer passar un mirall per una petita població del país, anomenada Torre-

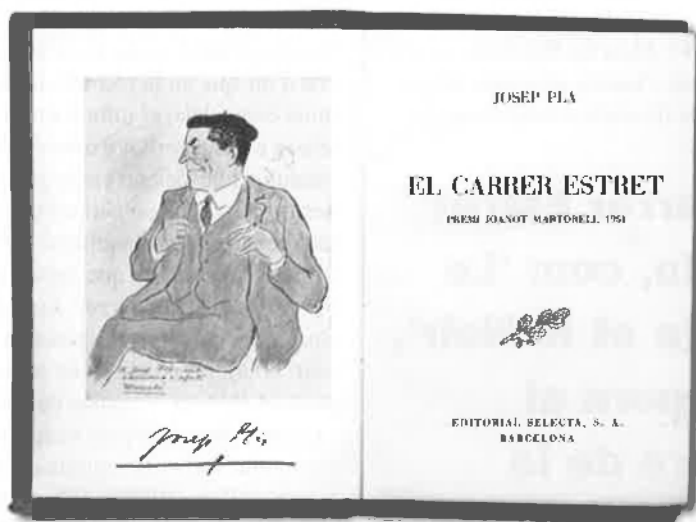
lles, nom literari del seu Palafrugell.

Però la idea stendhaliana del mirall no li serveix només a Pla per justificar l'absència del que ell anomena artificiositat d'un argument travat i d'una arquitectura tancada. L'ajuda, com va ajudar Stendhal a escriure *Le Rouge et le Noir* (*El vermell i el negre*), a construir una novel·la sense abandonar l'obra personal dels seus dietaris i viatges.

La idea del mirall, resum de l'estètica novel·lesca de Stendhal –i la de Pla– no es redueix només a la metàfora del mirall. Vegem què diu l'autor francès.

L'epígraf del capítol XIII de *Le Rouge et le Noir* reproduceix una frase que atribueix a Saint-Réal, historiador que tenia en gran consideració: "Una novel·la: és un mirall que es passeja al llarg d'un camí." Més endavant, el novel·lista se la fa seva. En el capítol XIX del segon volum, diu: "Ei, senyor, una novel·la és un mirall que es passeja per una llarga carretera."

La frase és una creació stendhaliana.

EL TEMPS

Dibuix d'Enric Solés datat de l'any 1980 sobre una imatge de l'escriptor dels anys cinquanta. Forma part del llibre de Xavier Amir *Josep Pla: l'home*, publicat a Palafrugell l'any 1981.

Saint-Réal no la va dir mai, però potser va motivar-la. En un dels seus llibres diu que la història fa veure al lector, "com en un mirall, la imatge de les seves equivocacions". Ben típic de Stendhal, l'atribució aliena d'una idea original. És el recurs que utilitza per construir i projectar el seu "jo" sense afectació ni caigudes en la vanitat.

L'any 1941, Maurice Bardèche va advertir que no s'havien vist totes les propietats de la fórmula stendhaliana. La

'El carrer Estret' de Pla, com 'Le Rouge et le Noir', incorpora el gènere de la crònica de viatges a la novel·la

frase consta de tres elements, el mirall, el passeig i el camí, i Bardèche considera que tots tenen significació. El passeig i el camí, diu, suggereixen la passivitat del novel·lista, que segueix el camí i es limita a anotar les impressions del viatger. És a dir, el novel·lista és un viatger. En el cas de Stendhal, ho continua sent.

L'advertència va ser escoltada. Pierre-Georges Castex coincideix amb Bardèche a dir que en la fórmula hi ha tres mots essencials, el mirall, on es reflecteixen en una veritat irrefutable els personatges i la societat en la qual es mouen; el passeig, que simbolitza la mobilitat constant i el dinamisme del ritme, i finalment el camí, que indica que es tracta d'un espai concret. Això porta, clar, Stendhal a fer una novel·la del present. N'era prou conscient: la novel·la porta el subtítol "Crònica de 1830".

La idea del novel·lista viatger va anar madurant, entre els estudiosos, fins al punt que l'any 1989 ja se'n va fer un estudi monogràfic, *Stendhal aller-retour ou les romans d'un voyageur* (Thierry Guoin, Presses Universitaires de Lyon).

S'hi defensa la tesi que no només *Le Rouge et le Noir* sinó també *La Chartreuse de Parme* i *Lucien Leuwen* són novel·les d'un viatger.

Què va fer, finalment, Stendhal, amb les seves novel·les i el que Pla fa amb *El carrer Estret*? Aplicar la literatura de viatges a la novel·la, a la ficció. En altres paraules, escriure un llibre de viatge fictici a partir del coneixement de la realitat contemporània.

Si *Le Rouge et le Noir* comença amb la descripció objectivada d'una petita ciutat de comarques i la visió que en rep el foraster, *El carrer Estret* engega amb la descripció del viatge que fa el visitant que per primer cop arriba a una petita ciutat de comarques: totes dues fórmules són habituals, típiques, dels inicis dels llibres de viatges o dels inicis d'una etapa d'un llibre de viatges.

A partir de l'arribada, el viatge, la col·locació del mirall per part del viatger, es farà, en Stendhal i Pla, dins de la població. Per tant, el viatger, en restar-hi, ja no cal que sigui el turista dels llibres de viatges. En el cas de Pla serà el nou manescal de la vila.

Stendhal comença les seves novel·les de turista i no amb la intriga. (Pla va més enllà, elimina la intriga.) Això ho va veure molt bé Jean Prévost en el seu estudi del 1942 *La création chez Stendhal*, un fragment del qual ha estat triat com a pròleg de l'edició de l'any passat de *Le Rouge et le Noir* de Folio Classique. L'edició recorda que Prévost el va escriure dos anys abans "de la seva mort heroica en els combats de Vercors d'agost de 1944". És un record clarament polític: la reivindicació del partisa stendhaliana intenta contrarestar la llarga tradició stendhaliana dretana i col·laboracionista.

Prévost veu que el novel·lista Stendhal, en comptes de precipitar-nos a la intriga, s'ocupa, com els grans novel·listes, "de teixir lentament una realitat, de formar una substància plausible de fets molt senzills, barrejats amb realitats històriques o geogràfiques acceptades per tothom." Aquesta suma de detalls plausibles té dues virtuts, diu: al mateix temps que situa la novel·la, obté la confiança del lector. És l'equivalent de la *captatio benevolentiae* de l'antiga

retòrica. El lector és amablement convidat al viatge i a descobrir el que el narrador descobreix: la sensació de realisme, de veritat, s'imposa, potenta.

El teixir lent de la realitat és la col·locació del mirall al llarg del camí. La rica matèria dels detalls acumulats, diu Bardèche, marca un ritme de progressió que no es pot sotmetre a cap arquitectura. "És una espècie de respiració natural de la invenció poètica", diu Bardèche. Si Pla no volia arquitectura, va triar un model excel·lent.

El viatge, en la novel·la stendhaliana, diu Therry Gouin, és la forma del relat. Com en *El carrer Estret*. El narrador és el viatger que projecta la seva personalitat en la visió de les coses que tria. Que expressa sensacions i opinions, que parla amb la gent, que escolta les històries de la gent o que la sent parlar. El narrador és un personatge, com ho són els cronistes de viatge.

La tècnica del narrador viatger ofereix un altre atractiu: la dualitat de perspectives, en expressió de Prévost. Perquè el narrador no és un simple testimoni, tot i que mai no renuncia a aquesta funció. És testimoni, mitjancer, de les veus recollides i, alhora, de la seva pròpia veu. Però hi ha més avantatges. Per exemple, la naturalitat en la incorporació de les descripcions satíriques, que mai no desensaïxen —serveixen de contrapunt. O bé l'acceptació del ritme desigual. El lector accepta que el temps s'aturi o s'agilitzi, perquè el narrador és un viatger "arbitrari" que no està subjecte a cap regla narrativa sagrada.

Una de les característiques del no-

vel·lista Stendhal més valorades per Ramon Fernandez són producte de la tècnica del viatge. Ens referim a la desconsideració que fa Stendhal del perquè de les coses, de les causes dels fets: el viatger no té temps per buscar-les. "La trama del relat —diu Fernandez— està formada per imatges concretes, visions, sentiments que no tenen cap més raó d'aparèixer que la seva aparició, de cap més ordre que un cert moviment mental, d'un ordre que segueix l'ordre o el desordre de la vida i que causa associacions divergents."

La tendència natural de molts comentaristes o crítics ha estat la de menystenir *El carrer Estret* perquè no hi ha grans personatges. Només el de la minyona, Francisqueta, que sembla gaudir d'un tractament més atent, és destacat. Ignoren el joc de l'autor, pensen en un sol model de novel·la i s'obliden que en el lector opera un grandios personatge, el del narrador, que sota l'aparença d'un manescal és, com saben els lectors de Pla, Pla mateix. Per aquesta raó el seguiment de l'obra per part dels lectors ha estat tan afectuós en els seus primers cinquanta anys d'existència.

Novel·la i autobiografia es confonen en Pla. Perquè ja va acostar l'autobiografia a la ficció: la seva autobiografia no significa la vida escrita pel mateix biografat, sinó la d'un ser imaginat compost per elements extrets de la vida i de l'experiència de l'autor, com diu Ramon Fernandez sobre Stendhal.

Lluís Bonada

Josep Pla en una fotografia de l'any 1952, acabat d'aparèixer *El carrer Estret*.

CONSOLAT DE MAR

LA SOLUCIÓ PER A LES ESCOLES DE MÚSICA

CONSULTEU LES NOSTRES
OFERTES DE NADAL

C/ Mjg, 6 • 46180 - BENAGUASIL (València)
Tlf: 34 96 273 73 75 • email: consolat@teleline.es